

Vier wegen naar de politicologie

POWER AND SOCIETY

A framework for political inquiry

door H. D. LASSWELL and A. KAPLAN (Yale 1950)

In de grote vloed van politicologische boeken, in het algemeen variërend van goede journalistiek tot quasi diepzinnigheid, is dit boek van Lasswell en Kaplan een oprechte verademing.

Op een in het geheel niet pretentieuze wijze wordt getracht een algemeen bruikbaar begrippenapparaat te ontwikkelen ten behoeve van de politieke wetenschap. De originele, consequente en uiterst competente wijze, waarop dit is geschied, maakt het boek, zelfs voor de niet in politika geïnteresseerde lezer, methodologisch zeer belangwekkend.

De invloed van de filosoof Kaplan in deze behandeling van politieke onderwerpen geeft de stof een speciale gekruideheid, een bepaalde op systematische consequentie toegespitste tournure d'esprit, die voortdurend tot overdenken, zo niet tot tegenspraak prikkelt. Met zijn enorme kennis van politieke situaties en literatuur illustreert Lasswell de strakke van definitie tot definitie voortschrijdende studie op de meest overtuigende wijze.

---

den, 1948. P. H. Furfey, The humanitarian philosophy and the acceptance of sociological generalizations, in: *American Catholic Sociological Review*, 1955, XVI, 117-122.

W. Goddijn O.F.M., The development of positive sociological research in relation to religion, and the International Catholic Institute for Social-Ecclesiastical Research, in: *Social Compass*, Congress Book of the International Catholic Migration Congress, III, 348-354.

- 13) Voor het begrip "ideologische kritiek" zie: E. V. W. Vercruyjsse, De taak van de socioloog, *Sociologische Gids*, III, 1956, 104-111.
- 16) Daar Steigenga uitdrukkelijk een dergelijk samenlevings-model vooropstelt bij zijn beschouwingen, heeft hij de kans allerlei vooronderstellingen ook bewust te maken. Niettemin blijft de vraag of de planologie ook als model kan gelden voor de werkwijze van andere sociale wetenschappen. Zie W. Steigenga, Het sociaal-wetenschappelijk onderzoek en de ruimtelijke planning, *Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw*, XXXVII, 1956, 104-112.
- 17) De onlangs op Woudschoten gehouden Isonovo contact-dagen gaven de indruk dat de meeste onderzoekers in de verhouding onderzoek-beleid geen opvallende problemen konden ontdekken. De situatie is dus voorlopig nog ideaal voor ondernemende beleidsfiguren. In deze entourage is ieder goed, wetenschappelijk rapport een meevallertje. Ons grootste geluk is evenwel dat niet iedere beleidsfiguur per se ondernemend behoeft te zijn. Niettemin schijnt dit een ietwat onzekere basis voor het wetenschappelijk onderzoek in het kader van het beleid.

De korte inhoud, hier weergegeven in de drie zinnen, die de drie delen der publicaties openen is als volgt:

- 1) The subject matter of political science is constituted by the conduct of *persons* with various *perspectives* of action and organized into *groups* of varying complexity.
- 2) Their political *interaction* is constituted by patterns of *influence* and power manifested in and affected by *symbols* and stabilized in characteristic political *practices*.
- 3) The purposes served by political practices are the power *functions*; the comparatively stable arrangements by which these are carried out constituting the power *structures*. The power *process* is the pattern of all the political activities carried on in a given period.

De werkwijze is nu zo, dat uitgaande van enkele niet gedefinieerde basistermen zoals "act" en "actor", andere zoals "environment response" en "identification" geconstrueerd worden, die voeren tot het eerste kernbegrip "person".

Via de "perspectives" der "persons" schrijft de opbouw via definities en hypothesen voort naar "group" en aanverwante begrippen en vandaar naar de in het tweede deel behandelde "influences", "symbols", "practices", enz.

Op deze wijze ontstaat een samenhangend, zeer overzichtelijk en logisch aandoend geheel, opgebouwd uit enkele honderden definities en hypothesen, die elkaar theoretisch gesproken nergens tegenspreken of overlappen en die het mogelijk maken vrijwel elk belangrijk sociaal politiek verschijnsel te plaatsen en desgewenst tot meer elementaire basisbegrippen te herleiden.

Daargelaten het zuiver intellectuele genoegen, dat men aan een dergelijk experiment kan beleven, is het wellicht goed, het boek ook te bezien op zijn meer praktische waarde.

Hierbij ware aan de drie volgende aspecten te denken:

- 1) de encyclopedische waarde,
- 2) de instrumentele waarde,
- 3) de theoretische waarde.

ad 1) De encyclopedische waarde is ongetwijfeld zeer groot. Ofschoon geen enkele concrete historische gebeurtenis uitvoerig in het boek wordt behandeld, wordt naar een zeer uitgebreide literatuur verwezen, die dat wel doet.

Maar daarnaast is het zeer inspirerend, om het termengeheel, dat men bij een bepaalde probleembehandeling tegenkomt, eens na te lezen in Lasswells en Kaplans definiëringen. Stel b.v. men heeft als onderwerp: de ontwikkeling van het Nederlandse partijstelsel.

Men vindt nu in dit boek, op een wijze die enigszins aan de ENSIE doet denken, een aantal definities en literatuurverwijzingen en hypothesen bijeen rond de volgende termen: party, political machine, political order, faction, clique, pressure group. Vanzelfsprekend wordt daarbij geen enkele Nederlandse toestand besproken, maar de algemene problematiek wordt zeer helder belicht.

De door Lasswell en Kaplan gekozen terminologie is dan ook zo appetijtelijk opgediend, dat men onmiddellijk lust gevoelt, het eigen vraagstuk dus b.v. dat der Nederlandse politieke partijen met hun instrumentarium te gaan behandelen. Een zekere voorzichtigheid is hierbij toch vaak wel gewenst. Vele definities lijken eenvoudiger dan ze zijn. Doordat vele termen toch iets anders worden gedefinieerd dan in het gewone spraakgebruik en men niet altijd eraan denkt tot de basisdefinitie terug te bladeren, ligt hier een mogelijke bron van misverstand.

ad 2) Dit brengt ons vanzelf op het tweede punt, de instrumentele waarde. Deze kan zeer groot zijn. Indien het boek b.v. op Amerikaanse universiteiten verplichte leerstof is en tijdschriftredacties moedigen hun medewerkers aan, waar mogelijk te refereren aan Lasswells en Kaplans systeem, dan zouden we inderdaad een klein vluchtheuveltje hebben bereikt in het terminologisch moeras der sociale wetenschappen. In hoeverre dit echt geschiedt, is moeilijk na te gaan. Zelf kan ik me niet herinneren in de Amerikaanse of Engelse literatuur ooit enigerlei aansluiting te hebben gevonden.

De bespreking, die Lerner aan het boek wijdt in de *Sociological Review* ademt in dit opzicht een enigszins berustende geest van "niemand zal van wat er staat zich veel aantrekken, hoe goed het ook is".

Waarschijnlijk liggen hier ook psychologische weerstanden. Eén enkel verhelderend begrip zoals "ideaaltype" of "functionele rationalisatie" of "dysfunctie" wil men nog wel overnemen, het consequent overnemen van een heel definitie-systeem is rijkelijk veel gevegd.

Niet alleen dat hierbij een grote hoeveelheid leerwerk zou worden gevraagd, maar toch ook een zekere bereidheid tot discipel zijn. Want wat Lasswell en Kaplan leveren zijn niet alleen politicologische boren en beetels, maar hun instrumentarium is toch ook wel toegesneden op blauwdrukken van een bepaalde stijl. Hetgeen ons onontkoombaar leidt tot het derde, meest discutabele punt, de theoretische waarde.

ad 3) De schrijvers zijn de eersten om te erkennen, dat hun begrippenapparaat een eigen stijl heeft, veroorzaakt door een eigen kijk op politiek en samenleving.

In hun inleiding (zo lezenswaardig dat deze alleen reeds de aanschaf van het boek wettigt) noemen zij ook met name, dat de menselijke waardigheid voor hun het kernbegrip is in de politica.

Minder brillant dan Polak, minder diepzinnig dan Freyer, maar met een hartverwarmende hoeveelheid gezond verstand delibereren zij over de wijsgerige achtergronden van de sociaal-wetenschappelijke systeembouw. Een ieder, die vreesde iets te moeten gaan slikken van een op mathematica of logica gebaseerd systeem van eeuwige waarden is na deze inleiding wel gerustgesteld.

Het merkwaardige is echter dat, welke valkuilen ook expliciet vermeden worden, voor de positieve opzet van het systeem, dat daarin volgt, geen enkele rechtvaardiging of verantwoording wordt gegeven.

Men herleze nog éénmaal wat hierboven als korte inhoud is gegeven.

In deze opzet zitten ongetwijfeld meerdere methodologisch-programmatische elementen.

- 1) Men stelt "persons" als grondgegeven en bouwt voort naar "structures". Dit is niet een toevallige volgorde, maar de uitwerking van een idee, een typische Westerse-individualistische, die men op dezelfde wijze in vrijwel alle Amerikaanse textbooks terugvindt. Deze opzet suggereert ergens een individueel-psychologische basis voor sociologische processen, die echter zonder meer nog allerminst bewezen is.
- 2) De vertaling van het gehele politieke proces in "power-functions". Of dit theoretisch uitgangspunt zonder meer algemeen aanvaardbaar is, blijft een open vraag.
Het begrip "power" wordt gedefinieerd als "participation in the making of decisions" (decision = a policy involving severe sanctions). Deze neutraal-technische definitie (in feite gebruiken de auteurs het begrip wel ruimer, zie b.v. de behandeling van het onderdeel revolution) rechtvaardigt niet de centrale positie, die het begrip in de inleiding krijgt toegemeten.
Men is dan juist extra geïnteresseerd wat dan wel de andere participerende factoren zijn bij "decision-making" en bovendien naar wat "policy" nog meer is dan decision-making.

Zo blijkt onder de dekmantel van een aantal "technische" definities uiteindelijk toch een niet geheel rechtstreeks geformuleerde "leer" schuil te gaan. Zo uitgedrukt zou men geneigd zijn de auteurs een zekere hypocrisie in de schoenen te schuiven.

Dit is zeker niet gerechtvaardigd. Hun instelling is volgens goed Amerikaans recept pragmatisch en behavioristisch. Een bespiegeling over de subjectiviteit van de leer is verre van hen. Zij willen in de eerste plaats een praktisch werkstuk leveren. En afgezien van bovengenoemde theoretische kanttekeningen, die zeker niet meer dan kanttekeningen willen zijn, zijn zij daarin voortreffelijk geslaagd.

P. THOENES

CONSTITUTIONAL GOVERNMENT AND DEMOCRACY

Theory and practice in Europe and America

DOOR C. J. FRIEDRICH

Harper, 1946 (695 pags.)

Friedrich is een staatsrechtsgelerde van Duitse origine, later hoogleraar in Harvard, die in 1937 zijn "Constitutional Government and politics" schreef, waarvan een geheel omgewerkte druk in 1941 het licht zag, welke in 1946 onder bovengenoemde titel werd herdrukt.

Het werk is een politicologisch "textbook", dat echter om meerdere redenen aparte vermelding verdient:

- 1) het boek wil zowel *theoretische als praktische waarde* hebben (zie de ondertitel) en slaagt hierin door enerzijds alle mogelijke theoretische concepties en hypothesen op te nemen en zelfs uit te werken, anderzijds steeds weer aansluiting te zoeken bij de alledaagse politieke pro-

- blemen van de Westerse landen (zoals verkiezingsproblemen, partij-systemen, regeringsvormen, etc.);
- 2) hiermee hangt samen de beperking tot de *moderne Westerse democratie*, waarnaast zowel het totalitarisme als het gebruikelijke oplepen van de mening van Plato, Thomas en Spinoza geheel op de achtergrond blijven. Friedrich schrijft vanuit een zekere ongerustheid over de democratie-crisis tijdens het interbellum en wil deze onrust zeer nuchter aanpakken door een herformulering van de functies van het democratische stelsel;
  - 3) dit brengt hem ertoe een theorie van de democratie te ontwerpen, met als kerngedachte het „*constitutionalisme*”, d.i. het geheel van instellingen en maatregelen waardoor de machtsuitoefening binnen zekere perken kan worden gehouden. Dit weliswaar niet nieuwe maar in ieder geval stoutmoedige uitgangspunt wordt even intelligent als realistisch uitgewerkt, zoals b.v. blijkt uit zijn stelling, dat de staatsbureaucratie beschouwd moet worden als het hart van het moderne regerings-systeem (p. 36 vv.)

Door deze klare opzet en dank zij een fenomenale, zowel juridische als sociologische en historische kennis vormt het werk een voortreffelijke inleiding tot de studie van de politieke democratie, waarvan de waarde nog wordt verhoogd door een buitengewoon rijke beredeneerde bibliografie van 75 pags. Afzonderlijk moet nog worden genoemd de „sketch of the scope and method of political science”, welke het laatste hoofdstuk vormt.

JAC. VAN DOORN

POLITICAL BEHAVIOR, A READER IN THEORY AND RESEARCH

DOOR H. EULAU, S. J. ELDERSVELD, M. JANOWITZ, Eds. (Glencoe, 1956)

De Nederlandse wetenschap der politiek is nog belast met zware hypotheek van de juridische en filosofische wetenschappen. Voorlopig is aan die situatie weinig te veranderen, daar de meeste beoefenaars van de politicologie van origine jurist of filosoof zijn. Sociologische of sociaal-psychologische overwegingen komen niet of slechts terloops in hun studies voor, die daarom wel erg sterk overhellen naar de formele en normatieve kant. Zelfs een inleidend werk als Heberle's *Social Movements* schijnt nagenoeg onbekend te zijn, terwijl ook de politicologische artikelen in verschillende „Readers” maar weinig aandacht hebben getrokken.¹⁾

Er zijn tekenen, die er op wijzen, dat er iets gaat veranderen. Dat zijn nog wel geen grote veranderingen, maar tenslotte moet ooit de eerste stap gezet worden. Zo is er bijv. de neiging om ook empirisch de politieke gedragingen van het Nederlandse volk te onderzoeken. Onmiskenbaar zijn daarbij Amerikaanse invloeden aan het werk: men hanteert steekproeven, vragenlijsten e.d. à la Lazarsfeld c.s.²⁾

Toch schijnt men de Amerikaanse toestanden op politicologisch gebied niet overdreven optimistisch te mogen beoordelen. Er is daar immers onlangs een reader verschenen over „Political Behavior”, die in de inleiding zeer kritisch is over de politieke wetenschap in de Verenigde Staten. Deze

zou n.l. gekenmerkt worden door "a history of political doctrines", terwijl ze ook "frankly moral-normative and prescriptive of current politics" is. De samenstellers spreken hierover uitdrukkelijk hun teleurstelling uit, en willen hun reader beschouwd zien als "an effort in persuasion".

Hun programma is eerder sociaal-psychologisch dan sociologisch, zoals ook uit de titel van het boek blijkt. Zij willen: 1) als object van theoretische en empirische analyse aan het gedrag van personen en sociale groepen de voorkeur geven boven gebeurtenissen, structuren, instituten en ideologieën; 2) politieke theorie en research uitdrukken in de terminologie van sociale psychologie, sociologie en culturele anthropologie; 3) de nadruk leggen op de wederzijdse interdependentie van theorie en onderzoek; 4) bij het onderzoek naar het politieke gedrag strikt-nauwkeurige methoden toepassen.

Het werk valt uiteen in zes secties, die ieder meerdere artikelen bevatten van verschillende auteurs. De eerste sectie is inleidend: oude bekenden als Graham Wallas, A. F. Bentley en Charles Merriam mogen even aan het woord komen.

De tweede sectie bestaat uit zes artikelen over methodologische problemen. Ze lopen onderling sterk uiteen, maar zijn ieder voor zich stimulerend en zelfs provocerend. De aanpak is modern: er wordt geanalyseerd in termen van systeem, sociale rol, political distance en politieke cultuur. De mogelijkheden en beperkingen van verschillende methodologische standpunten worden onderzocht en de nog openstaande onderzoeksvragen nader omlijnd.

Het politieke proces en de politieke macht komen in de derde en vierde sectie aan de orde. Hierin vinden wij overal empirische studies, die bijzonder waardevol zijn als demonstratie van de mogelijkheden van een miniatuurtheorie getest door rigoreuze onderzoeksmethoden. De onderwerpen variëren sterk: politieke apathie, pressure groups, publieke opinie, leiderschap, communicatie-technieken en verkiezingen worden o.a. besproken.

Politieke beslissingen bij verkiezingen, in wetgevende vergaderingen en in administratieve lichamen en andere organisaties vormen het onderwerp van de vijfde sectie. Naast de methodologische sectie zijn hier wel de boeiendste artikelen te vinden uit de gehele reader. Opvallend zijn vooral de bestudering van het werk van een commissie uit het Congres, van hogere ambtenaren en van de organisationele democratie in een vakbond.

Enige theoretische beschouwingen vinden een plaats in de zesde sectie, die wordt afgesloten door een waardevolle beredeneerde bibliografie.

Het geheel is wisselend van aanpak en ongelijk van waarde geworden, wat echter bij readers nu eenmaal moeilijk te vermijden is. De grote verdienste van het werk is wel dat het de weg naar een sociaal-wetenschappelijke bestudering van het politieke leven duidelijk demonstreert. Zowel het verwijlen bij Plato en Macchiavelli, als het empiricisme van de "brute facts" zijn vermeden. Door de self-made wisselkoersen van de importeur werd het boek tamelijk kostbaar: \$ 7.50 bleken te voeren tot f 30.90.

AUG. TER HOEVEN

- 1) R. Heberle, *Social Movements, An Introduction to Political Sociology*, New York, 1951.
 R. K. Merton et al., *Reader in Bureaucracy*, Glencoe, 1952.
 R. Bendix and S. M. Lipset, *Class, Status and Power, A Reader in Social Stratification*, London, 1954.
- 2) P. F. Lazarsfeld, B. Berelson, H. Gaudet, *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*, New York, 1948.

KRATOS STUDIES OVER MACHT

DOOR R. F. BEERLING

Uitg. Mij. N.V. Standaard-Boekhandel, Amsterdam, 1956 (261 pags.)

De existentialistisch georiënteerde filosoof Beerling is om zijn vroeger verschenen commentaar op de discussie rond Webers koppeling van calvinisme en kapitalisme¹⁾ in sociologische kring geen onbekende. Met dit boek over de filosofie van de macht begeeft hij zich opnieuw op een terrein, dat bij het sociologische tenminste nauw aansluit.

Een scherper tegenstelling tot Lasswells en Kaplans "apparaat" is moeilijk te vinden. Het boek is niet anders dan een bundel van vier beschouwingen, losjes rond het thema macht samengebonden. Een algemeen filosofische beschouwing over het onderwerp macht wordt gevolgd door een soort eerherstel van Hegel, een kritiek op Sartre, en een kritisch compilerend vertoog over de diverse opvattingen betreffende de verhouding tussen recht en macht.

Om met kritiek te beginnen, het eerste gedeelte "Mens en macht" (p. 17-83) is evenals de Inleiding teleurstellend. Nog afgezien van pagina's die in louter woordenspel dreigen te onttaarden (b.v. 52 vv.), ontbreekt de algemene conceptie, die de als zodanig boeiende invallen en verrassende formuleringen ruggegraat had kunnen geven. Waar men een enkele maal de keursteen van een bronnencontrole kan hanteren, blijkt het betoogde meer bewering dan bewijs. Zo op het punt van de (al te populaire) onderscheiding van machtsblinde 19de en machtsrealistische 20ste eeuw. Hier is met name het marxisme over het hoofd gezien, terwijl in het algemeen de samenhang tussen sociale "Standortgebundenheit", ideologie en machtswaardering uit het oog wordt verloren.

De verdediging van Hegel, die hier en daar — waarschijnlijk als reactie op platvloerse verdachtmakingen in de laatste decennia — wat geforceerd aandoet, en de scherpzinnige marginalia bij Sartre over "macht en sexualiteit", zijn sociologisch minder relevant. Zeer interessant is echter het referaat van bijna 100 pags. over macht en recht, waarin het o.m. in Nederlandse rechtssociologische kring aangehangen rechtspositivisme scherp wordt gecritiseerd.

B. bestrijdt zowel de gelijkstelling als de wederzijdse exclusiviteit van recht en macht, en hij doet dit met een verve en overtuigingskracht, die het debat in de laatste Paasvergadering van de Ned. Sociologische Vereniging tot een bloedarmoedige vertoning maakt. Zijn conclusies blijven echter al te zeer hangen in aanvankelijke waarheden, die men graag iets

verder had zien uitgewerkt. Blijft het feit, dat men een helder overzicht van de controverse krijgt, en als socioloog een flink stuk schroom kan kwijt raken tegenover vaak als sacrosanct voorgedragen rechtsopvattingen (zie b.v. uitspraken op p. 230, 232).

Beerlings werk gunt de lezer een blik in de keuken van het existencialistisch denken over de samenleving, en versterkt de opvatting dat deze stijl van filosoferen aanknopingspunten levert voor een nieuwe door-denking van de sociologische problematiek, al was het slechts omdat in het existencialisme de wijsgerige anthropologie centraal staat.

In de Nederlandse psychologie (Buytendijk, Rümke) en ook reeds in de sociale psychologie (Oldendorff) heeft men dit dankbaar benut. De socioloog weet er (nog?) geen raad mee, maar het staat wel vast, dat een afwijzend oordeel als dat van De Kadt overhaast is geweest²⁾ Niet in de laatste plaats, omdat het existencialisme denken en handelen weer zinvol tracht te verbinden, is deze denkwijze voor de filosofische benadering van een onderwerp als macht zeer waardevol.

Deze nabeschouwing is niet toevallig van de inhoud van Beerlings boek afgeraakt. Misschien is het de voornaamste verdienste van het boek, dat de schrijver voorgaat in filosoferen en daardoor geen filosofisch systeem maar het filosoferen zelf bijbrengt. Dat hij als thema het onderwerp "macht" koos, is een reden te meer het werk bij de lezer aan te bevelen.

JAC. VAN DOORN

---

¹⁾ R. F. Beerling, *Protestantisme en kapitalisme. Max Weber in de critiek*. Groningen/Batavia, 1946.

²⁾ J. de Kadt, De sociologische plaats van het existencialisme, in: *Het existencialisme. Drie voordrachten met discussie*. 's-Gravenhage, 1947.